

Lähtettäjä:**23.11.2022**

Pohjois-Savon Omaishoitajat ry
Vuorikatu 36 lh 52, 70100 Kuopio
Yhteyshenkilö:
Johanna Nikonen, toiminnanjohtaja
puh. 050 494 1575
johanna.nikonen@psomaishoitajat.fi

Vastaanottaja:

Pohjois-Savon hyvinvointialue
Marena Paahto, sosiaalihoitaja
Kati Kantanen, perhe- ja vammaispalveluiden toimialajohtaja
Mikko Korhonen, ikääntyneiden palveluiden toimialajohtaja

POHJOIS-SAVON OMAISHOITAJAT RY:N ESITYS POHJOIS-SAVON HYVINVOINTIALUEEN OMAISHOIDON TUEN TOIMINTAOHJEEN JA MYÖNTÄMISPERUSTEIDEN UUELLEEN VALMISTELUUN (KÄSITTELY PS HVA ALUEHALLITUS 5.12.2022)

Pohjois-Savon Omaishoitajat ry esittää, että Pohjois-Savon hyvinvointialueen omaishoidon tuen uudelleen valmistelussa huomioidaan yhdistyksen aluehallituksen kokoukseen 14.11. toimittamat asiakohdat sekä niiden seuraavat täydennykset.

Yhdistys haluaa nostaa esille, että omaishoidon tuen toimintaohjeessa on paljon hyvää. Omaishoidon tuen saavutettavuus vaikuttaa parantuvan monen omaishoitoperheen kohdalla, toimintaohjeessa kannustetaan vapaiden pitämiseen ja vapaiden toteuttamisen vaihtoehdot monipuolistuvat.

Ohjeessa on kuitenkin eri asiakasryhmiä eriarvoistavia kohtia sekä epäselvyyksiä, joita tulisi vielä korjata. Toimintaohjeen selkeys ja ymmärrettävyys ovat ensiarvoisen tärkeitä sekä omaishoitoperheen että työntekijän näkökulmasta. Ristiriitaisuudet toimintaohjeessa heikentävät omaishoitoperheiden asemaa ja vaikeuttavat tai pahimmillaan estävät asiakasohjaajan/ sosiaalityöntekijän päätöksentekoa.

Alueen taloustilanteen huomioon ottaen hyvinvointialueella ei ole varaa jättää omaishoitajia riittämättömälle tuelle, eikä jatkaa eriarvoistamista asiakasryhmien kesken.

Hyvinvointialueen talousarvion ikäihmisten palvelujen kokonaisuudessa esitetty 0,5 miljoonan euron lisäys omais- ja perhehoidolle on riittämätön tilanteessa, jossa tavoitteena on lisätä hoivan toteutumista kotona. Varattua määrärahaa tulee tarkastella uudelleen.

Omaishoito on keskeinen osa kotiin tuettavien palvelujen kokonaisuutta. Omaishoidon kustannustehokkuus on kiistaton, eikä se myöskään edellytä kalliita investointeja, koska asumisen puitteet ovat jo olemassa asiakkaan kotona.

Omaishoidon lisääntyessä ja talousarvion osoittautuessa riittämättömäksi, tulee alueella tehdä periaatepäätös, että omaishoidon määrärahoja lisätään tarvittaessa kesken vuoden alueella ilmenneen tarpeen mukaan.

1. LASTEN JA NUORTEN OMAISHOITAJIEN TILANNE

Toimintaohjeessa on ristiriitaisuuksia, jotka korostuvat erityisesti lasten ja nuorten omaishoidon kohdalla.

Yhdistys esittää, että lasten ja nuorten omaishoitoperheiden asemaa heikentävät seuraavat kirjaukset poistetaan omaishoidon tuen toimintaohjeesta ja myöntämisperusteista:

Toimintaohjeessa sanotaan:

”Lapsen tai nuoren hoidon toteuttaminen edellyttää hoidosta huolehtivan erityistä perehtyneisyyttä lapsen hoito- ja kuntoutustoimenpiteisiin (esimerkiksi syöttöletkuruokinnasta huolehtiminen) / lapsen tai nuoren käyttäytymisen erityispiirteisiin perehtyneisyyttä ja/tai lapsi tarvitsee valvontaa jonkin verran (esim. omaehtoisuus, vaarantaju puutteellinen), pystyy olemaan hetken yksin sisällä tai vanhemman pitää olla koko ajan tavoitettavissa”

Omaishoito perustuu aina läheiseen ihmissuhteeseen ja tilanteeseen joudutaan osaamistaustasta huolimatta. Yhdelle asiakasryhmälle ei voida asettaa erityisiä vaatimuksia hoivan toteuttamiseen. Erityistä perehtyneisyyttä ei voida myöskään edellyttää esimerkiksi muisti- tai syöpäsairaana, liikuntavammaisen tai psyykkisesti sairaan omaishoidon kohdalla.

Hyvinvointialueella on velvoite (Laki omaishoidon tuesta 3 a §) järjestää omaishoitajalle tarvittavaa valmennusta ja koulutusta tehtävänsä. Myös hyvinvointialueen terveydenhuollon antama opastus, seuranta ja tuki tulee olla toimivaa kaikille sairastuneiden ja vammautuneiden perheille.

On lisäksi luonnollista olettaa, että lapsen tai nuoren omaishoitaja, useimmiten huoltaja, on perehtynyt lapsensa hoitoon ja kuntoutukseen liittyviin erityiskysymyksiin ja -tarpeisiin. Oli sitten kyseessä jo syntymästään tai vasta myöhemmin sairastunut tai vammautunut lapsi.

Yhdistys esittää myös, että alla oleva lasten ja nuorten omaishoitoa koskeva kirjaus hoitopalkkioluokasta 3 poistetaan:

”Lapset ja nuoret

Lapsi tarvitsee runsaasti ympärivuorokautisesti hoitoa, huolenpitoa ja valvontaa kaikissa päivittäisissä toiminnoissa esimerkiksi siirtymisissä, liikkumisessa, WC-käynneissä, peseytymisessä, nukkumaan menossa, pukeutumisessa ja ruokailussa, sosiaalisissa tilanteissa.

Lapsen hoitotilanne edellyttää omaishoitajan ympärivuorokautista läsnäoloa, koska lapsen kunto on sellainen, ettei hän voi osallistua kodin ulkopuoliseen toimintaan, kuten kouluun, päivähoitoon tai päivätoimintaan. Hoidon sitovuus on sellaista, että omaishoitaja ei voi opiskella päätoimisesti tai käydä työssä, ellei hoidettavan hoitoa ole järjestetty muulla tavalla työn tai opiskelupäivän ajalta.”

Yhdistys muistuttaa, että ohje on ristiriitainen ja lakien vastainen. Myös vaikeavammaisilla lapsilla on oppivelvollisuus ja oikeus käydä koulua sekä osallistua mm. kuntouttavaan päivähoitoon. Samassa asiayhteydessä on otettava huomioon lapsen omaishoitajan oikeus käydä ansiotyössä. Nämä eivät ole perusteita palkkioluokan alentamiselle.

Esimerkkinä ristiriitaisuudesta, toimintaohjeessa on mainittu:

”On lapsen etu olla varhaiskasvatuksessa ja lapsilla ja nuorilla on oppivelvollisuus. Koulunkäynti ei estä omaishoidon tuen saamista eikä vaikuta sitovuuteen ja palkkioon. Esimerkiksi ylimmässä 3. palkkioluokassa omaishoidon sitovuus katsotaan yhtäjaksoiseksi, vaikka hoidettava lapsi käy koulua”

On huomioitava myös, että hoitopalkkioluokassa 4 vain lasten ja nuorten osalta mainitaan, että

päätökset tehdään pääsääntöisesti määräaikaisena.

Omaishoidon tukea koskevassa laissa todetaan: 'Omaishoitosopimus on voimassa toistaiseksi. Erityisestä syystä sopimus voidaan tehdä määräaikaisena.' Ikä ei voi olla lain tarkoittama erityinen syy tai peruste määräaikaisuudelle.

Yhdistys nostaa esille myös, että toimintaohjeessa on hyvin selkeästi mainittu sopimusten voimassa olosta ja määräaikaisuuden perusteista kappaleessa 4.1. Tämä koskee kaikkia asiakasryhmiä ikään tai sairauteen katsomatta.

2. OMAISHOIDON SITOVUUDEN ARVIOINTI

Omaishoito on moninaista ja hoidettavien läheisten avuntarpeet vaihtelevat. Valvonta ja ohjaus voi olla erittäin sitovaa ja raskasta esimerkiksi hyväjalkaisen muistisairaana tai vilkasliikkeisen kehitysvammaisen kanssa. Monen psyykkisesti sairaan avun tarpeet ovat toiminnanohjauksellisia ja sisältävät jatkuvaa valvontaa. Liikuntakyky ei saa olla este omaishoidon myöntämiselle.

Hoidettavan turvallisuudesta huolehtiminen on omaishoitajan keskeinen ja sitova tehtävä. Hyvin liikkuvan omaishoidettavan hoito on useissa tapauksissa jopa kuormittavampaa, kuin liikuntarajoitteisen.

Yhdistys esittää alla olevan lauseen poistamista toimintaohjeesta:

"2.2 Omaishoidettavaa (asiakasta) koskevat edellytykset mainitaan:

Omaishoidon tukeen ei ole lähtökohtaisesti oikeutta myöskään, jos hoidettavan avuntarve on pääasiassa sanallista ohjausta ja muistuttelua hoidettavalla ei ole pulmia liikkumisessa tai kommunikaatioissa, hoidettava ei tarvitse erityisiä vaativia hoitotoimenpiteitä."

3. OMAISHOITAJAA KOSKEVAT EDELLYTYKSET / OMAISHOITOSOPIMUS

Omaishoitajalla voi olla yhtä aikaa useampi hoidettava läheinen, mm. molemmat iäkkäät vanhemmat tai perheen useampi vammaisen lapsi. Tässäkin tilanteessa palvelun myöntämisen perusteena tulee olla jokaisen hoidettavan tarvitseman hoidon määrä ja sitovuus. Useamman hoidettavan olemassaolo ei saa johtaa virheelliseen tulkintaan siitä, että hoito olisi automaattisesti vähäistä.

Yhdistys esittää kirjattavaksi, että jokaisesta hoidettavasta on laadittava oma sopimus.

Toimintaohjeessa sanotaan:

"Jos omaishoitajalla on enemmän kuin yksi virallinen omaishoidettava, arvioidaan kokonaistilannetta sekä omaishoitajan antaman yksilökohtaisen hoidon osuus."

4. HOITOPALKKIOIDEN ALENTAMISPERUSTEET

Yhdistys esittää, että hoitopalkkion alentamisessa tulee aina arvioida omaishoitajan tehtäväksi jäävän hoidon määrä ja sitovuus. Alentamisperusteiden ei tule olla automaattisia, vaikka käytössä on tukipalveluja.

Asia tulee nähdä myös päinvastaisena: runsas palvelujen tarve perustelee omaishoidon vaativuutta ja sitovuutta.

THL:n kansallisen ehdotuksen (Omakari) mukaan omaishoidon sitovuuden arvioinnissa ensimmäiseksi arvioidaan hoidettavan hoidon ja huolenpidon tarve sekä palvelujen ja muun toiminnan kokonaisuus, jolla tarpeeseen vastataan normaalin palvelutarvearvioinnin käytäntöjen mukaisesti. Tämän jälkeen sovitaan, missä määrin omaishoitaja vastaa henkilön hoidon tarpeisiin ja arvioidaan omaishoitajan antaman avun sitovuus.

THL:n vammaispalvelujen käsikirjan mukaan hoitopalkkiota ei voida alentaa silloin, jos hoidettava on keskimäärin seitsemän tuntia arkipäivässä muun kuin omaishoitajan hoidettavana. Hoitopalkkiota ei voida myöskään alentaa tilanteessa, jossa hoidettava on keskimäärin enemmän kuin seitsemän tuntia kodin ulkopuolella, jos hoidon ja huolenpidon tarve kotona on vähäistä suurempaa.

Nyt käsittelyssä olevissa myöntämisperusteissa rajaukset ovat tiukat, eivätkä huomioi perhelähtöistä harkintaa. Esimerkiksi 1-2 tunnin päivittäinen ulkopuolinen apu jättää omaishoitajan vastuulle edelleen vuorokauden loput 22-23 tuntia. **Palvelun ei voida katsoa vähentävän merkittävästi omaishoidon sitovuutta.**

Henkilökohtaisen avun osalta on huomioitava, että palvelu myönnetään vammaisen henkilön itsenäisen selviytymisen tukemiseen ja vammaispalvelulain mukainen minimimäärä on 30 h/kk. Mm. vapaa-ajan avustamiseen myönnettyt henkilökohtaisen avun tunnit eivät korvaa omaishoitajan antamaa hoitoa ja huolenpitoa. Palvelun lähtökohtaisena tarkoituksena ei ole omaishoitajan hoitotehtävän keventäminen, vaan vammaisen henkilön oikeus itsenäiseen selviytymiseen.

”Omaishoidon tuen myöntämisen perusteena on hoidon sitovuus ja vaativuus. Seuraavien palveluiden voidaan katsoa vähentävän hoidon sitovuutta ja vaativuutta ja vaikuttavan omaishoidon tuen myöntämiseen:

- *Suunnitelman mukainen säännöllinen lyhytaikaishoito, laitосkuntoutus, kuntoutus tai perhehoito yli 10 pv/kuukausi.*
- *Henkilökohtaisen avustajan palvelut, yli 30 h/kk*
- *Säännöllistä kotihoitoa tai muuta kotiin järjestettävää palvelua, yli 30 h/kk (esim. hoidon ja huolenpidon palvelut kotiin, lapsiperheiden kotipalvelu)*
- *Säännöllinen päivä- tai työtoiminta, vähintään neljänä päivänä viikossa*
- *Säännöllinen päivä- tai työtoiminta, 1–3 päivää/vko ja saa lisäksi muuta hyvinvointialueen järjestämää sosiaali- ja terveyspalvelu 30 h/kk”*

5. TUEN MYÖNTÄMISTÄ KOSKEVAT EDELLYTYKSET JA RISTIRIITAISUUDET PALKKIOLUOKISSA

Hoitopalkkioluokan 2 kohdalla on määritelty, että hoidettava pärjää yksin vain 1-2 tuntia, samassa palkkioluokassa mainitaan, että avun tarve ilman omaishoitajaa olisi väh. 3 krt/pvä. Esim. kolme kotihoidon käyntiä jättää vuorokauteen useiden tuntien yksinoloa käyntien välille, jos omaishoitajaa ei olisi.

Yhdistys esittää, että aikaraja 1-2 tuntia poistetaan myöntämisperusteista.

”5.2.2 Hoitopalkkioluokka 2

Tähän palkkioluokkaan kuuluvat henkilöt, jotka tarvitsevat henkilökohtaista hoitoa, huolenpitoa ja valvontaa useita kertoja päivässä. Omaishoitona toteutettava hoitotyö on sitovaa ja vastuu päivittäisestä hoidosta on omaishoitajalla. Hoidettava pärjää tarvittaessa yksin kotona korkeintaan 1–2 tuntia.

.....

Ilman omaishoitajaa hoidettava tarvitsisi kotihoidon käyntejä tai muuta tukea päivittäisiin henkilökohtaisiin toimiinsa vähintään 3 x päivässä. Hoidettava voi käydä päivätoiminnassa. Hoidettavalla voi olla kotihoidon, perhehoidon tai asumisen palveluita omaishoidon tukena. Tähän palkkioluokkaan kuuluvat myös henkilöt, jotka ovat henkilökohtaisissa toimissaan itsenäisiä, mutta tarvitsevat arjessaan jatkuvaa valvontaa esimerkiksi sairaudesta tai vammasta johtuvan haastavan käyttäytymisen, itsetuhoisuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi, ja omaishoitaja vastaa valvonnasta päivittäin lähes ympärivuorokautisesti.”

THL:n kansallisessa omaishoidon tuen esityksessä (2022) ei myöskään määritellä mitään asiakkaan yksinolon aikoja kriteeriksi omaishoidon tuelle. Esityksessä on vähennetty muitakin poissulkuehtoja omaishoidon tuelle.

Omaishoitoperheen oikeuksien lisäksi tulee huomioida palvelutarpeen arvioijan näkökulma. Asiakasohjaajan/sosiaalityöntekijän työssään käyttämien toimintaohjeiden tulee mahdollistaa oikeudenmukainen päätöksenteko.

6. PALKKIOLUOKAT

Yhdistys esittää, että Pohjois-Savon hyvinvointialueella otetaan käyttöön nyt esitetyissä tukiluokissa alueen aikaisemmat, korkeimmat palkkiot. Uudistuksen yhteydessä omaishoitajien taloudellinen tilanne ei saa heikentyä.

7. SIIAISHOIDON PALKKIOLUOKAT

Sijaishoitajan palkkio on esityksessä alhainen. Alhaista sijaishoidon palkkiota on perusteltu alueella omaishoitajan palkkion alhaisuudella ”Miksi sijaishoitajalle maksetaan 3 vrk:n hoidosta suhteessa enemmän, kuin omaishoitajalle”. Tosiasiassa riittämätön sijaishoidon palkkio on este tämän vapaan toteuttamismuodon valitsemiselle. Jos sijaishoito ei ole riittävästi tuettua, omaishoitoperheet ohjautuvat käyttämään hyvinvointialueen raskaampia ja kalliimpia vapaavaihtoehtoja.

Yhdistys esittää sijaishoidon palkkion korottamista.

Mahdollinen porrastaminen sijaishoidon palkkioissa voi tulla kyseeseen hoidettavan hoitoisuuden perusteella.

8. OMAISHOITAJIEN LAKISÄÄTEINEN VAPAA

Yhdistykselle aikaisemmin esitelty omaishoidon tuen myöntämisperusteiden luonnos sisälsi vapaaoikeuden 3 vrk/kk kaikille sopimusomaishoitajille. Nyt esitetty vapaaoikeus voi olla alueen tilannetta heikentävä.

Ohjeessa sanotaan:

”6 Omaishoitajan lakisääteisen vapaan järjestäminen

6.1 Yleistä vapaiden järjestämisestä

Omaishoidon tuesta annetun lain mukaan omaishoitajalla on oikeus pitää vapaata vähintään kaksi vuorokautta kalenterikuukautta kohti.

Hoidon ollessa sitovaa omaishoitajalla on Pohjois-Savon hyvinvointialueella oikeus kolmen vuorokauden kuukausittaiseen vapaaseen.

Jos myöntämisperusteissa otetaan käyttöön vapaaoikeus 3 vrk/kk vain sitovimmassa

omaishoitotilanteessa oleville, tämä voi tarkoittaa vapaa-ajan vähentämistä joidenkin nykyisten omaishoitajien kohdalla ja lisätä jatkossa riskiä siihen, että vapaa myönnetään helpommin omaishoitolain alimman 2 vrk/kk mukaan. Tämä ei tue omaishoitajan jaksamista.

Toimintaohjeessa sanotaan myös seuraavaa:

”Lakisäätöiset vapaat tulee käyttää saman kalenterivuoden aikana. Omaishoitotyön ollessa erityisen raskasta, hoitajalle voidaan viranhaltijan harkinnalla myöntää ns. lisäpäiviä. Sallittua on vapaan kerryttäminen korkeintaan kolmelta kuukaudelta”

Toimintaohjeen mukaan vapaita ei saa pitää ennakoon.

Tämä tarkoittaa sitä, että joulukuussa kertyvän vapaan käyttö on mahdollista vasta seuraavan vuoden alussa, jolloin niitä ei kuitenkaan voi enää käyttää.

On myös tilanteita, jolloin vapaita ei ole esim. hoitopaikan puuttumisen vuoksi voinut käyttää.

Vapaat eivät näissä tilanteissa voi nollaantua vuoden vaihtuessa.

Myös kolmen kuukauden kerryttämisestä tulee voida joustaa, kun omaishoitajalla on perusteltu syy.

Yhdistys nostaa esille, että vapaiden käyttöön liittyvien toimintaohjeiden tulee olla perusteltuja ja selkeitä. Omaishoitajalla tulee olla oikeus vähintään 3 vrk:n vapaaseen.

Vaativissa ja sitovissa omaishoitotilanteissa myönnettävät lisävapaat tulee säilyttää alueen käytännöissä. Näiden osalta tulee noudattaa omaishoitovapaiden alennettua asiakasmaksua.

Lisäksi tilanteissa, joissa omaishoitosopimusta ei syystä tai toisesta solmita, mutta hoito on sitovaa, tulee omaistaan hoitavaa ohjata sosiaalihuoltolain mukaisten vapaiden käyttöön.

Hyvinvointialueella on myös mahdollisuus jättää perimättä omaishoitajan vapaiden aikaiset asiakasmaksut. Maksusta vapauttamisesta tulisi tiedottaa riittävän hyvin ja sitä harkita yksilökohtaisesti asiakkaan taloudellisen tilanteen perusteella.

Omaishoitajan vapaat ovat keskeisiä omaishoitajan jaksamisen ja toimintakyvyn tukemisessa. Vapaiden toteutumista tulee tukea joustavasti, monipuolisilla ja perheen tarpeisiin soveltuvilla vapaiden toteuttamismuodoilla. Vapaiden aikana omaishoitajan tulee voida palautua hoitamisen sitovuudesta ja luottaa siihen, että hoidettava läheinen on asianmukaisessa hoidossa ja voi hyvin.

Täytyy muistaa, että omaishoitajan vapaiden aikaisen hoidon tarkoituksena on tukea paitsi omaishoitajan voimavaroja, myös ylläpitää ja edistää hoidettavan läheisen hyvinvointia ja toimintakykyä.

9. OMAISHOITAJAN HOITOTEHTÄVÄÄ TUKEVAT PALVELUT

Toimintaohjeessa on mainittu myös sopimuksettomat omaishoitoperheet ja heidän tukemisensa. Yhdistys pitää tätä hyvänä asiana. On kuitenkin hyvä selkeyttää, keitä suunnitellut palvelut koskevat, millä edellytyksillä ja keiden toteuttamana.

”8.1 Omaishoitajan koulutus ja valmennus

Koulutusta ja valmennusta voidaan järjestää jo ennen omaishoitotehtävän alkamista sekä niille omaishoitajille, jotka eivät ole tehneet omaishoitosopimusta Pohjois-Savon hyvinvointialueen kanssa.”

Pohjois-Savon Omaishoitajat ry järjestää valmennusta sekä sopimus- että sopimuksettomille omaishoitajille. Tämä ei korvaa hyvinvointialueen lakisääteistä valmennusveloitetta. Jos kyseinen kohta viittaa yhdistyksen valmennukseen ja yhteistyöhön, tulisi tämän näkyä toimintaohjeessa.

Hyvinvointialue ei voi vastata kaikkiin omaishoitajien tuen tarpeisiin ja järjestötoimijat ovat tässä merkittäviä yhteistyökumppaneita.

Yhdistys esittää, että muut omaishoitoa tukevat palvelut ovat toimintaohjeessa selkeästi otsikoituna ja näkyvillä.

Näin omaishoitoperhe ja näitä ohjeita käyttävä asiakasohjaaja/sosiaalityöntekijä tunnistavat tuen saannin kanavat, saavat lisää työkaluja työnsä ja omaishoitoperheen tueksi.

Selkeällä työnjaolla ja ohjeistuksella omaishoitoperheiden palvelujen polku on turvatumpi ja jaksamisen tukeminen monipuolistuu.

10. MUITA HUOMIOITA

Yhdistys pyytää tarkastamaan myös kirjoitusasun ja käytetyt ilmaisut. On tärkeää, että ohjeet ovat selkeitä ja helposti ymmärrettäviä.

Kunnallista omaishoidon tukea ei 2023 enää ole, yhdistys esittää korjattavaksi:

"8 Omaishoitajan hoitotehtävää tukevat palvelut

Hoitajalla on myös oikeus saada tukea ja neuvoja hoitotyössään, vaikka hoitaja ei olisikaan kunnallisen omaishoidontuen piirissä."

Yhdistys esittää lisäksi, että omaishoidon toimintaohjeen ja myöntämisperusteiden vahvistamisen jälkeen alueen kaikille omaishoitajille toimitetaan mahdollisimman pian kirjallinen tiedote tulevista muutoksista ja tiedot lisätietoja antavista henkilöistä.

Tämän yhteydessä pyydetään samalla tiedottamaan alueen omaisjärjestöjen tekemästä työstä ja järjestölähtöisistä palveluista. Näillä on merkittävä rooli perheiden tukemisessa sekä hyvinvointialueen palvelujen täydentämisessä.